

EŞİM, BEN VE ÖLÜM

-Otoetnografik Bir Yas Hikâyesi-

Adem SAĞIR

Bu kitabın yayın hakkı PHOENİX YAYINEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Eşim, Ben ve Ölüm

Yazar: Adem Sağır

Editör: Buse Dilara Dirim

Kapak Görseli: Burcu Dedeçam Sezer

Kapak Tasarımı ve Sayfa düzeni: Buse Dilara Dirim

Haziran 2024, Ankara

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

ISBN No: 978-605-7789-56-3

Phoenix Yayınevi - Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 11003

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.phoenixyayinevi.com>

Baskı:

Repro Bir Matbaacılık Kağ. Rekl. Tasarım Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 47381

İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 1514. Cad.

No: 23-25 Yenimahalle/ANKARA

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

EŞİM, BEN VE ÖLÜM

-Otoetnografik Bir Yas Hikâyesi-

“Öyle çalışmalar yapılır ki,
bir kenarda bekler durur ve insan
onları uzun süre anlayamaz;
bunun nedeni, henüz sorulmamış
soruları cevapları olmalarıdır; ne
yazık ki bu sorular, cevaplarından
çok sonra ortaya atılırlar.”

Oscar Wilde

“Yaşam büyük bir sürpriz.
Ölüm neden daha büyük bir sürpriz olmasın ki!”

Vladimir Nabokov

“Yaşam, yasın yörüngesinde dolaşüyor.”

Şengül Hablemitoğlu

“Aşk bir alışkanlıktır. Alışkanlık gidince ölüyorsun.”

Kobalt Mavisi filminden bir replik.

Ve Tanrı kadını yarattı,
ona erkeğe bahşetmediği gücü verdi:

Yaratma.

Ve Kadın ölümü yarattı...

Adem Sağır

ÖNSÖZ

Tolstoy'un "İnsan ne ile yaşar?" sorusu sonu sevgiye çıkan her yol hikâyesi için oldukça kullanışlıdır. Ölen kişiye duyulan sevgi nasıl sürdürülürdü? Bağlar nasıl kurulur ve kopardı? Bağları koptuğunda kaybın üstesinden insan nasıl gelirdi? Aslında bu soruların doğrudan uzandığı asıl soruyu sormak gerekir: *Yas tutma işi ne zaman biter?* Her yasin kendine özgü oluşu, onun biteceği zamanın kestirilmesini imkânsızlaştırır. Ölümle açığa çıkan toplumsal gerçekliğin bireysel duyguları bastıracağı düşünüldüğünde yasin zamanı konusu iyice belirsizleşir. Bu belirsizliğin içinde yol bulmak ise oldukça uzun bir zaman alır.

Selma ile tanışmam oldukça eskiye gider. Safranbolu mezarlığında gezinirken küçük bir şemsiye altında etrafı çevrili bir mezarlık dikkatimi çekmişti. Düzenli, estetik ve korunaklı bir alanın merkezinde bir "Mevlüt DEDEÇAM" adında birisi yatıyordu. Mezar taşında "Canım Babamız" ve "Canım Eşim" yazıyordu. Birileri babasını, birisi ise eşini kaybetmişti. Mezarlığa giriş yaptığımda (2014) kaybın üzerinden iki yıl geçmişti (2012). Mezarlıkta dört çekmeceli bir dolap, iki sandalye ve bir küçük masa, bir bank, büyük bir şemsiye, saksılı ev çiçekleri, su bidonları, su hortumu, temizlik malzemeleri, bitki ilaçları gibi uzayan onlarca eşya vardı. Çekmeceleri açıp içinde neler olduğuna bakıp tek tek kayıt altına aldım. Neler yoktu ki? Buranın ev gibi düzenlendiğini gösteren bir yığın malzeme ve bu malzemelerin düzenli bir şekilde yerleştirildiği alanlar göze çarpıyordu. Bütün eşyalar özenle seçilip oraya yerleştirilmiş gibiydi. Mezarlığın gizli kahramanı adamın çocukla-

rımıydı yoksa eşi miydi? Onların dışında bir başkası da olabilir miydi?

Uzun yıllar sonra gizli kahramanımıza ulaşmayı başardım. Kahramanımız “Canım Eşim” yazısının sahibiydi. Selma ile sıcak bir Ağustos günü (2019) mezarlıkta deyim yerindeyse O’nun mekânında 5 yıl sonra buluştum. Siyahlar içinde, bileklerine taktığı şık bilekliklerle, kibar, zayıf ve son derece şık bir hanımefendi idi. Mezarlığın hikâyesinden önce *eşine ne kadar sevgi dolu* olduğunu anlattı bana karşılıklı otururken. Ölümünden önce eşinin son hallerini ve ona duyduğu derin sevgiden bahsetti, sonra yavaşça öldüğü güne geldi ve sonrasına. Selma’nın yası bitmemişti sanki ama bir taraftan da kendisine yeni bir kimlik kurmuş gibiydi. Eviyle mezarlık arasında mekik dokurken hem sevgisinin ne kadar büyük olduğuna hem de ölümün sonsuz bir yokluk ve huzuru aynı anda sunabileceğini gösterdi bana. 5 yıl boyunca ilk yıllarda her hafta, sonraki dönemlerde belirli zaman aralıklarıyla yaptığımız buluşmalarda ölüm dışında her şeyi konuştuk. Ama özelde yas sonrası nasıl bir hayat kurduğuna şahit olduk ve bu hayatın neler içerdiğini bize anlattı. En başta sorduğumuz soru sona doğru daha anlaşılır olmaya başladı: *Selma’nın yas tutma işi ne zaman bitecekti ya da yası bitmesi gerekir miydi?*

Selma ölümü sevmezdi, çünkü neye benzediği konusunda kafasında hiçbir fikir yoktu. İnsanlar dünyaya geliyordu ve sonra aniden “derinden derinden” gidiyordu. Selma’nın ölümle ilgili aklına gelen ilk şey, eşi olmadan yaşamayı nasıl başaracağı sorusuna vereceği yanıtın içeriğiydi. Ölmek, yokluktu ama yoklukla gelen bir yaşam yaratmıştı Selma kendi elleriyle. İçine girdiği matemi, onu bir sanatkâr yapmıştı. Yıllar boyunca yaptığımız görüşmelerde hiçbir zaman “ölüm” kelimesini kullanmadı. Ölüm Selma için “gitmek”ti. “Eşim gittiğinde...” diye başlayan çok sayıda cümle kurdu. “...yokluğuyla var ettim ben onu” dediği zamanlarda eşlerini kaybeden kadınları seslendiriyordu sanki. Dulluk, tek başına açıklamaya yet-

mezdi Selma'yı, ama banyo dolaplarını, çamaşır makinesini ve banyo duvarlarını boyadığı siyahla bireysel mesajını çok açık veriyordu topluma. Selma eşinin ölümü sonrası yasa bürünmemişti, geçmişten bugüne bütün kayıplarının yasını da tutuyordu aynı zamanda. Beni heyecanlandıran araştırma sorum çok sevdiği kocasını kaybettiğinde bir kadın, sevgisini göstermek için ne kadar ileriye gidebilirdi?

Ölümü kabullenip ölen kişiyle vedalaşıldığında yasin bittiğini varsaymak mümkündür. Ancak ölen kişinin unutulup unutulmadığını tespit etmek ve bununla ilgili yaşlı kişiye sınırlar çizmek zordur. Bu çalışma sınırları çizilemeyen bir yaş öyküsünü anlatıyor. Bu kitap, yasin içinden geçen ya da orada kendini arafta bırakan bir kadının duygusal savrulmalarını, toplumsal çarpışmalarını ve dulluğunun nasıl bir karaktere sahip olduğundan bahsediyor. Bireyi yok sayan ritüellerden, yarattığı yas patikalarıyla kaçan bir kadının otoetnografik hikâyesini sunan kitap, alanında ilk ve özgün bir çalışma olma iddiasını taşımaktadır. Kitabın özgünlüğü iki sebepten ötürüdür. İlki, yasin kitapta ölüm etnografisi perspektifinden Michel Foucault'nun arkeolojik yöntem yaklaşımıyla ele alınmış bir otoetnografi olmasından ötürüdür. Bu bir yasin arkeolojisi çalışmasıdır, var olan çalışmalara meydan okuyucudur. Burada araştırmacının kuramları veriler üzerine dayatmasını değil, verilerin araştırmacıya bizzat konuşmasını talep etmektedir. Çalışmanın ikinci özgünlüğü burada kendisini açık eder. Kitabın ilk kısmını bitirdiğinizde "İçimdeki Ses: Çıglık" başlığıyla hikâyenin geri kalanını sahibinin kaleminden okumuş olacaksınız. Kitap, denenmeyi denedi ve hikâyenin kahramanıyla kitabın ortasında buluşmayı arzu etti. Çalışma, Selma'yı pandoranın kutusu kabul etti ve bu varsayım araştırmacının Selma ile sayısız etkileşime girmesine aracılık etti. Selma'nın kutuya sakladığı eşyaları, fotoğrafları, belgeleri, görüşme ve gözlem notlarını birer veri olarak kullandı.

Bu kitap, temellendirilmiş kuram yaklaşımıyla ilerlerken sonrasında yön değiştirmiş otoetnografik bir salınım olmuştur. Kitabın klasik bir sosyoloji çalışması kabul edilmesinden ziyade Türkiye’de ölüm sosyolojisine yeni bir perspektif sunduğu iddiasıyla ilişkilendirilmesi yerinde olacaktır. Uсталık eserim dediğim bu çalışmayı, benden etkilenip ölüm sosyolojisi çalışan bütün genç sosyologlara adıyorum.

Çalışma için en büyük teşekkürümüz bize yüreğini, üzüntülerini, evini ve dünyasını açan, sayısız fedakârlıkla her hafta bizi misafir eden, sevgisini sorguladığımız zamanlarda bize kızmadan tane tane eşine duyduğu sevgiyi anlatan, birlikte ağladığımız ve birlikte güldüğümüz *Selma DEDEÇAM*’a. *Selma DEDEÇAM*, bütün dul kalan kadınların ölüm sonrası direnişini özgün bir şekilde temsil ediyor. Bizce ve bu kitapta ki hikâye baştan sona O’na ve hiç unutmayacağı eşine ait.

Çalışmada ikinci teşekkürüm *Emre ÇELİKTEPE*’ ye. Bu çalışmada yol arkadaşım ve yüksek lisans programında öğrencim olduğu için kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır. Çalışmaya birlikte başladık, bana yol arkadaşlığı yaptı. Bu kitap bittiğinde ise yüksek lisansını “aile üyelerini ani ölümlerle kaybetmiş insanların yaslarını analiz ettiği” tez çalışmasıyla tamamladı. Selma’ya kitap için son ziyareti ve bu ziyaretle de sahayı kapatışı da Emre ile yaptık. Çalışma boyunca verdiği ilhamla ve emekle hep hatırlayacağım yol arkadaşım olacak.

Ayrıca zaman zaman biz eşlik eden ve benim kendilerine “Selma’nın Müritleri” dediğim değerli öğrencilerim *Sevim EFE’ye*, *Büşra KUŞ’a*, *Hayriye DAMLA ÖZER’e*, *Fidan SINMAZ’a*, *Ayşenur YALÇIN’a*, *Berkay AY’a*, *Elif BOYUN’a*, *Sedanur KURNAZ’a*, *Erdener GÜLENÇ’e*, *Muammer MACİT’e*, *Edanur AĞUN’a* ve *Erova YILMAZ’a* da teşekkür ediyorum.

Son olarak beni *Selma DEDEÇAM* ile tanıştıran ve Selma’ya “Hala, beni nasıl görüyorsan Adem’i de öyle gör” diyerek benim kitap çalışmasına başlayabilmeme aracı olan ve

sonrasında ise Selma'yla yürüdüğümüz yola zaman zaman bir büyücü gibi dokunan *Mehmet KÜTÜKÇÜOĞLU*'na ne kadar teşekkür etsem azdır.

Ayrıca kitap kapağı için büyük emek harcayan ve zaman zaman buluşmalarımızda Selma ile bize eşlik eden *Burcu DEDEÇAM'a* da ayrıca teşekkür etmem gerekir.

Selma ile hikâyemizi her seferinde can kulağıyla dinleyen ve bize sayısız katkı yapan eşim *Dr. Pınar Memiş SAĞIR'a*, ayrıca hayatımızın enerjisi ve neşemiz biricik kızım *LEYLA'ya* ve ailemize yeni katılan minik kızımız *ZEHRA'ya* da ayrıca teşekkür etmem gerek. Birlikte yürümenin ne kadar değerli olduğunu insan yaşadıkça öğreniyordu.

Son teşekkürüm de *Mevlüt DEDEÇAM'a* arkasında böylesine büyük ve etkili bir hikâye bıraktığı için. Belki evrende bir yerlerde o da bu hikâyeyi okuyacaktır.

2019 yılından bugüne neler yaşamıştık ki? Covid-19 ile sarsıcı bir dönem geçirdik, veda edemediğimiz ölülerimizin içinde boğulduk. 15 Nisan 2021 yılında pandemiden ötürü kaybettiğimiz kadim öğrencim ve değerli öğretmenim *Hüseyin KARATAŞ'ı* da ayrıca anmak isterim. Hüseyin Karataş, tanıştığımız dönemden itibaren ölüme merak sarmıştı. Ölümle ilgili giriştiğimiz her türlü projede doğrudan yer aldı. İzmir/Dikili'de yer alan mezarlıklara, tarlada bamyaya toplayan kadınlara, Ovacuma'daki Hıdrellez etkinliklerinden İstanbul'daki ölümle ilgili konferanslara kadar her yerde hazır ve nazırdı. İyi ve sıkı bir yol arkadaşıydı. Hala yasını tutmaya devam ettiğim için burada adını anmak istedim. *Hüseyin KARATAŞ*, içindeki ölüm kaygısıyla yüzleşmeyi denedi, ölüme meydan okudu ama mücadelenin sonunda kaybettiğimiz iyi bir insan oldu.

6 Şubat 2023'te ise Kahramanmaraş depremlerini yaşadık, ölülerimize su ve dua yetiştiremedik. Yas, bu çağda insanın kaderi dersek yanılmamış oluruz. Bireysel yasların önemli olmaya başladığı gibi kolektif yasların da yükseldiği bir çağ

yaşıyoruz. Bu çalışmayı depremde hayatını kaybetmiş sayısız insana da adıyorum.

Sistemin sayıya dönüştürüp hikâyelerini değersizleştirip defnedtiği onca insanın hatıralarına ve hikâyelerine istinaden; bütün ölülerimiz, son vedayı hak ettikleri gibi hiç bitmeyecek bir yası da peşlerinde bıraktıkları için hatırlanmaya devam edecekler ve sayılardan çok daha ötesine uzanacaklardır.

Prof. Dr. Adem SAĞIR
Sakarya-2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
VE TANRI KADINI YARATTI.....	15
YASI YAŞADIM ÖLÜMÜ YAZIYORUM.....	23
YASIN ARKEOLOJİSİ	33
KAYIPLARLA GEÇEN BİR ÖMÜR	41
DOĞUMUN KIYILARINDA.....	49
YAS AĞRISI	59
YAS KİMLİĞİ	69
GİTTİĞİ GÜN: DÜĞÜN	83
YAS MABEDİ.....	95
YAS İŞÇİSİ	107
ARINMA, SAFLAŞMA VE GİZEM	125
CAMDAKİ KADIN	139
YAS ARAFTALIĞI	145
DULLUK.....	151
ÇIĞLIK	159
BAĞLANMA NESNELERİ	165
HER ŞEY YANIYOR.....	177
KÖKLER VE DALLAR	191
TANRIYLA MÜZAKERE.....	201
YAS PATİKALARI	209
DİJİTAL ÖLÜMSÜZLÜK	217
DİRİLER VE ÖLÜLER.....	229
PATİKALARDA	243
SONUÇ	249
KAYNAKÇA	265
SONSÖZ	277
İÇİMDEKİ SES ÇIĞLIK.....	279
SELMA DEDEÇAM	
ÖNSÖZ	281
HASTANE	283
SON VEDA	287

DİPSİZ KUYU.....	291
EVE DÖNÜŞ.....	293
EVDE TEK BAŞINA.....	295
DİPSİZ KUYUDAN ÇIKIŞ.....	299
GÜÇLÜ OLMAK.....	303
EŞİME MEKTUP.....	307
MEKÂNDA BEN VE CANIMIN İÇİ.....	311
SEN GİDİNCE.....	319
YOKLUĞUNLA SENİNLE YAŞAMAK.....	321
HAYALLERLE MUTLU OLMAK.....	323
YASIN İÇİNDEN GEÇERKEN.....	327
GİDERKEN GERİDE HİKÂYEMİ BIRAKIYORUM.....	333